

DIP

EKSISTENTSIAALNE REALISM

ühes vaatuses

Esietendus 28. jaanuaril 2023 Endla Teatri Küünis

autor ja lavastaja
TOOMAS SAAREPERA

kunstnik ja videokunstnik
JAAN TOOMIK

kostüümikunstnik
MAIU RÕÕMUS

helilooja
TAAVI KERIKMÄE

valguskunstnikud
MARGUS VAIGUR
IVAR PETERSKIH

etenduse juht **SILJA KOPPEL**

helimeister **SIIM ROHTVÄLI**

valgusmeistrid
MARGUS VAIGUR ja IVAR PETERSKIH

videomeistrid
ARGO VALDMAA ja ANTTI AALMAA

kostümeerija **KÄRT ALTJÕE**

grimeerija **SIRLE TEEÄÄR**

lavameistrid
LAURI ALLIKAS ja SERGEI PEETSO

Kapten
NILS MATTIAS STEINBERG

Kapten
SANDER REBANE

Demiurg
INDREK TAALMAA

Komandör
TAAVI KERIKMÄE

Keskendun mõttele, kuidas saaks laevas toimuvat teatrilava jaoks kohandada. Väga täpses mõõtkavas: 1:1. Peaks olema lihtne: tuleb lihtsalt pakpoordi sein ära võtta ja vaatajad sinna poole istuma paigutada. Lava tõsta pole vaja. Kõik peaks jääma *vis-a-vis*: valgus suunatud sügavusrooli puldile. Selle ees periskoop, et tervik omandaks sügavuse dimensiooni. Kujutten näitlejate poose ja kostüüme: Vana toetub periskoobi-alusele – süngelt, raskelt, seljas närune kampsun, karusnahkne vest, jalas hallid soolaplekilised mereväe nahkpüksid ja soolast rikutud paksu korktallaga saapad, esiletükkiv juuksepehmelikkus mütsi alt turritamas, peas rohekasmustaks oksüdeerunud metall-kaunistustega vana mütsilott. Habe kartulikoorte karva, roiskunud hapukapsa sinakasrohelise varjundiga. Sügavusrooli madrused tormikuubedes – liikumatud, kummiriie teinud voldid kui tumedast kivist tahutud ja üle poleeritud – kaks kaljurahnu.

Juhtiv seisab poolprofilis: oliivroheline särk, käised üles kääritud, jalas hallitusplekilised tumerohelised linased püksid. Võimlemiskingad, siledad üle pea kammitud Valentini-juuksed. Köhn kui vari. Liikumatu kui vahakuju. Ainult lõuamusklid mänglevad.

Mitte ainsatki silpi – ainult mälumislühaste mäng.

Esimene vahiohviter on publikule selja pööranud. Aga kõik saavad aru, et ta ei taha ennast näidata, sest on võimetu end valitsema.

Teise vahiohviteri nägu on osaliselt näha.

Ta on liiga paksult riietesse mässitud, ta seisab liikumatult paigal, kuid silmad vilavad erksalt ringi. Silmad on tema juures ainus liikuv kehaosa. Jääb mulje, et tema silmad otsivad väljapääsu – nagu tahaksid nad põgeneda, muutuda iseseisvaks ja jätta liikumatu ja silmitu peremees periskoobi juurde seisma.

Vanemtüürimehe pea on langetatud, pilk jälgib käekella stopperit.

Napp helitaust: vaikne surin ja nõrk tilkumine metallplaatidele.

Etendust on lihtne lavastada. Minutite kaupa vaikust, totaalset liikumatust. Ainult surin ja tilkumine. Lasta kõigil tardunult seista – kuni publik muutub rahutuks...

Lothar-Günther Buchheim romaanis „Das Boot. Ühe allveelaeva lugu”.

Kolm küsimust lavastajale

Ühes intervjuus sa ütlesid, et teed seda lavastust, sest sulle tundub, et maailm lendab varsti õhku. Mida sa sellega mõtlesid?

Mulle ei meeldi väga oma asju lahti seletada, sest ma ise ei suuda vaadata ja kuulata, kui keegi räägib oma lavastusi lahti. Ma tahan näha seda asja, ma pean ise saama sealt selle kätte, mida ta tahab mulle öelda. Mulle tundub, et lavastus peab olema nagu lahendamata ristsõna, mille vaataja peab ise ära lahendama. Lavastus ikkagi püstitab küsimused, mitte ei anna vastuseid. Mulle tundub, et see peab teatris niipidi olema. Ma mingil juhul ei taha teha mingit agitproppi, et meie tuleme siin lavale ja ütleme teile, kuidas maailm töötab. Pigem me tuleme lavale, loome situatsiooni ja meeleolu, millest saavad tekkida

küsimused. Et etenduse ajal oleks kogu aeg huvitav ja kui eesriie ette jookseb ning publik garderoobi poole läheb, siis ta saab mõtelda, et mis see nüüd oli siis. Lavastus peab mõtlemisainet pakkuma. Sest kui ma lähen ja ütlen laval, et asjad on nii ja nii ja nii, siis on inimesel küll võimalus nõus olla või mitte, aga seda pakuvad ka raamatud ja kino ja kõik need meediumid, mida sa saad uuesti kätte võtta või tagasi kerida. Filmis sa teed ettevalmistuse, filmid üles, vaataja saab seda edasi-tagasi kerida ja see on ikka see-same film. Aga teatris see ei ole nii ja selle tõttu mulle meeldibki teater. Teater tekib iga kord, igal õhtul uuesti. Ja seal on kõik võimalused võimalikud. Pluss see, et teatris saad sa kasutada kõiki meeli – kuulmist, nägemist, haistmist, kompamist; saad sinna lisada ja omavahel miksida teisi kunste – ilukirjandust, kujutavat kunsti, kino, muusikat. Ja kui mul juba on lavastus tegemisel, siis seal on mõistlik kõiki neid võimalusi kasutada. Et kõik meeled tunneks ja saaks haaratud.

Aga sisust ma väga rääkida ei taha. Sest kui ma ütlen, mis seal toimub, siis ma lõikan ära inimeste oma fantaasias kõik need asjad, mida nad ise oleks sealt välja lugenud, mille peale ma ise ei oskakski tulla.

Neid selliseid lähtepunkte, millest lavastus tõukub, on mul küll ajaloolisi ja mitteaajaloolisi, filosoofilisi ja mittefilosoofilisi, aga ma ei taha nendega vaatajat üle uputada. Ma olen ju väga harva teatris teinud, olgem ausad – võrreldes teiste lavastajatega ma olen ikkagi väga harva lavastanud. Ja siis on alati see oht, et tekib tahtmine kogu maailma mõtted, mis sul on, kõik ühte hunnikusse panna ja kõik välja laduda, mis sul parasjagu hinge peal on. Ingomar Vihmar kutsus mind lavastama juba väga tükk aega tagasi, esimest korda oli meil sellest juttu juba enne koroonat ja siis see lükkus edasi kogu aeg ja see, mis ma

alguses mõtlesin ja see, mis ma vahepeal mõtlesin ja mis ma veel siis vahepeal mõtlesin ... see muutus. Ja siis tuli sõda Ukrainas ja tänaseks on see lavastus nii pikalt sellise suhteliselt aeglase tempoga peas pöörelnud, et see algus ja lõpp on juba väga hämar. Ja see, mis lõpuks välja tuleb, algab võib-olla alles nüüd, sest täna (*vestlesime lavastajaga kolm nädalat enne esietendust*) esimest korda ma nägin lava, tekkis arusaamine, milline see olema hakkab. Protsessi käigus võib igasuguseid asju juhtuda, kuigi seekord on mul väga konkreetne tekst paberi peal olemas ja tulemus on aimatav. Aga kirjeldada jällegi... ma ikkagi väga tahaks, et vaatajad saaksid igaüks selle loo enda peas ise välja mõelda. Kuidas seda saaks kirjeldada nii, et võimalikult vähe öelda, mis asi see on ja samal ajal võimalikult palju...

Ma olen selle lavastuse teksti loonud nii, et see võimaldab mõelda neid asju niipidi ja naapidi, olen seda ümber teinud, asju välja visanud ja asendanud ja juurde pannud. Lavastuse kavalehes on erinevaid tsitaate, mis minu jaoks on selle lavastusega seotud. Neid oli mul juba enne ja tekkis ka siin Pärnus juurde. Kui sa teed lavastust, siis seostub pea kõik, mis ümberringi maailmas toimub, automaatselt selle lavastusega, see on paratamatu. Ja seosed on kõigi asjade vahel. Eks maailmas ongi nii, et kõik on omavahel seotud ja kui sa teed lavastust, siis 24/7 on mõte ikka selle juures – paned mingeid märksõnu kirja, näed tänaval midagi ja see seostub, loed ajalehest midagi ja see seostub, näed filmi, see seostub... Kõik seostub. Ja nii seostusid need tsitaadid ka selle lavastusega, ma korjasin nad üles ja paneme need kavalehte. Ja eks siis ole näha, kas ja kuidas need seostuvad vaataja jaoks, kui ta lavastuse on ära vaadanud.

Miks on lavastuse pealkiri „Dip“?

Ma tahtsin ühesilbilist pealkirja, aga eesti keelest ma ei leidnud peale sidesõnade sellist, mis oleks toimunud. Mulle üldiselt anglitsismid ei istu, aga see dipi sõna on juba otsaga eesti keelde tulnud ja kuna selles lavastuses on kõik asjad justkui kastmes, siis tekkiski see „Dip“, mille üheks tähenduseks ongi ju millegi sisse kastmine. Ja kui ma ta googlisse lõin, siis sealt tuli veel sada võimalust, mida ta tähendab – slängis ja kõnekeeles ja otsetõlgetes igat moodi – ja ma vaatasin, et ohoo, kõik tähendused nagu sobivad. See ongi põhjus, miks niisugune pealkiri. Mul vahepeal korra oli niisugune pealkirjavariant ka nagu „Lembitu“. Noh, et miks mitte – Eesti ja vabadusvõitlus ja allveelaev ja kõik on olemas, aga kes seda vaatama tuleb? Katsetasin seda „Lembitut“ oma naise peal ja tema hakkas karjuma, et sellise pealkirjaga etendust ei tule mitte keegi mitte kunagi vaatama. Puhtalt vale ja kommertslik mõtlemine, et selle järgi pealkirja panna, kas keegi vaatama tuleb, ja ega ma selle järgi ei pannudki, ma tahtsin lühikest pealkirja. Ja ma arvan, et ta tähenduslikus mõttes on selle lavastusega seotud.

Kui sa ise lähed teatrisse, siis mida sa sealt ootad, mida saada tahad?

Nojah, ma lähen ikka teatrielamust saama. Mul endal on nii vaadates kui tehes olnud üks selline rusikareegel – ilmselt sõda on nüüd tõsine proovikivi just ühele poolele sellest olnud –, et igav ei tohi olla ja nalja peab saama. Need on kaks sammast. Igav ei tohi olla, see on nagu fundamentaalne. Põnev peab olema. Aga et nalja peab saama – üldiselt nali on

nagunii niisugune asi, mida on jube raske teha – ja see tragöödia, mis praegu Ukrainas toimub, on niivõrd massiivne ja nii oluline, et absoluutselt ükskõik, mida täna teha, siis sellest ei saa mööda vaadata. Ja sellega nalja teha... selles, mis Ukrainas toimub, ei ole üldse midagi naljakat, selles mõttes on nagu üsna raske. Aga jah, kui ma lähen teatrisse, siis see, et igav ei tohi olla ja nalja peab saama, on vastus su küsimusele. Mulle on need asjad tähtsad. Ja kohalolek. Ma pooldan sellist ühe ruumi teatrit, kus publik ja näitlejad on ühes aegruumis koos. See tunne, mis seal tekib, see kohalolek ja energia, mis pöörleb näitlejatel omavahel ja näitlejate ja publiku vahel ringi. See tunne on tähtis. Mulle ei ole tähtis selline klassikaline narratiivne struktuur, kus lugu algab kuskilt ja lõppeb kuhugi ja mis seal vahel kõik juhtub. Mulle on tähtis kohalolu, et ma saan aru, et näitlejad on kohal ja ma olen koos nendega seal ja siis, kui ma teatrist ära lähen, et siis mul ei ole vastuseid. Et ma pean nägema natukene vaeva ja mõtlema pärast, et mis seal juhtus. Iseenesest lood mulle meeldivad, mul ei ole nende vastu midagi ja teatris on lugu ka alati olemas. Teatrit ei saa *performance*'iga segi ajada. Näiteks filmi saab edasi ja tagasi kerida, pilti sa saad ka seinale peal vaadata täna-homme-ülehomme sedasama asja, aga teater on teistmoodi. Ta sünnib igal õhtul uuesti ja ta ei saa olla ja ei olegi järgmisel päeval enam sama. Kuigi näitlejad on samad ja stsenaarium ka suuresti, aga ta ei ole sama, sest seal võib kõike juhtuda, ta sünnib alati uuenä.

Müütiline demiurg jänes, kelle Looja saatis
maa peale inimestele appi, oli ülimalt
hämmastunud nähes, et inimesed surevad.

*Mircea Eliade vahendus Ameerika kultuuriantropoloog
Paul Radini artiklist Winnebago suguharu riietuste
kohta.*

„Teie teate niisama palju kui mina.
Aeg-ajalt kostab ka Maa raadio, kuigi väga
katkendlikult. Ja alati mingis võõras keeles.
Häbi tunnistada, kuid mina oskan ainult
ladina keelt. Vaid üksikud sõnad tulevad
läbi. Tundub nii, et enamus seal on suures
segaduses, aga sõda kestab edasi.
Kas teie lähete tagasi, söör?”

*Ray Bradbury romaani „Marsi kroonikad”
peatükis „Aprill 2026: Pikad aastad”.*

Lui armastab Luisat. Luisa armastab Gustavit.
Gustav armastab loodust ja muusikat.
Selline on elu.

*Foneetikaharjutus Lauri Leesi prantsuse keele õpikust
algajatele, vabatõlge.*

Väidetavalt on Maa tsivilisatsioon siiani suutnud tekitada kümme tuhat sõda ja ainult kolm arukat sõjakommentaari.

Kurt Vonnegut romaanis „Titaani sireenid“.

Kavas leiduvad tsitaadid pärinevad alljärgnevatest teostest:

Ray Bradbury „*The Martian Chronicles*“ (1950), katkendi tõlkija Toomas Saarepera.

Lothar-Günther Buchheim „Das Boot. Ühe allveelaeva lugu“ („*Das Boot*“, 1973), tõlkijad Kersti Ojasoo ja Kristiina Tammoja, kirjastus Sild 2003.

Mircea Eliade „Šamanism ja arhailised ekstaasitehnikad“ („*Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*“, 1951), tõlkija Mirjam Lepikult, Tartu Ülikooli Kirjastus 2021.

Kurt Vonnegut „Titaani sireenid“ („*The Sirens of Titan*“, 1988), tõlkija Tiina Randus, kirjastus Tänapäev 2000.

Lauri Leesi foneetikakursuselt pärit harjutuse kirjutas mälu järgi üles ja tõlkis eesti keelde Toomas Saarepera.

Lavastuse plakatifoto tegi Priit Loog. Lavastuse proove pildistas Sander Rebane. Lavastajaga vestles ja kavalehe koostas Anne-Ly Sova ning kujundas Ilona Rääk.

lavastusjuht Andrus Jõhvik
pealavameister Kaido Päästel
vanemlavameistrid Ando Loosaar, Fred Laur, Janek Lipponen
lavameistrid Lauri Allikas, Sergei Peetso, Kristo Paddernik
dekoratsioonide valmistajad Kaido Päästel, Viljar Viik
butafoor-dekoraator Kaido Torn
tekstiilide värvija Anu Heinsalu-Diževski
kostüümiala juhataja Ester Kasenurm
kostüümide õmblejad Urve Kasenurm, Urve Enne, Epp Mõts
grimmiala juhataja Ivi Smeljanski
grimeerijad Sirle Teeäär, Karina Pajunurm
kostümeerijad Kärt Altjõe, Lili Luusepp
inspitsient-rekvisiitorid Anu Hövel, Astrid Kivila, Silja Koppel
heliala juhataja Siim Rohtväli
helimeistrid Tarmo Jürgens, Janek Vlassov
valgusala juhataja Margus Vaigur
valgusmeistrid Karmen Tellisaar, Ivar Pitserskih, Iiris Purge
videoala juhataja Argo Valdmaa
videomeister Antti Aalmaa
haridustöö koordinaator Liina Unt
muusikajuht Feliks Kütt
turundus- ja kommunikatsioonijuht Inger Lilles-Nestor
trupijuht Aigi Veski
peaadministraator Ain Miilberg
haldusjuht Kaido Lüll
dramaturgid Anne-Ly Sova, Ott Kilusk
loominguline juht Ingomar Vihmar
teatrijuht Roland Leesment

SA Endla Teater 112. hooaeg
Keskväljak 1, Pärnu 80010
kassa 442 0666, info 442 0667
www.endla.ee

Teatri toetajad ja koostööpartnerid:

Trupp ja teater tänavad
Sepaonu ehk Urmas Seppa